

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

У статті здійснено розкриття сутності понять "інтерактивне навчання", "інтерактивні методи"; висвітлено наукові погляди на проблему інновацій у медичній освіті; теоретично обґрунтовано значення інтерактивних методів у процесі професійної підготовки майбутніх лікарів; наведено приклади застосування інтерактивних методів у освітньому процесі медичних ВНЗ і подано стислі рекомендації щодо проведення нестандартних навчальних занять.

Ключові слова: *аналіз проблемних ситуацій, інтерактивне навчання, інтерактивні методи, клінічний сценарій, клінічне мислення, майбутній лікар, новація, педагогічна взаємодія, професійна освіта, формування.*

В умовах розбудови громадянського суспільства зростає потреба в новій генерації сучасних лікарів з чітким усвідомленням свого призначення й високим рівнем фахової компетентності та професійної культури. Це вимагає посиленої уваги до підвищення якості медичної освіти, формування в майбутніх лікарів готовності до вирішення інноваційних завдань, розробки нових підходів до боротьби з хворобами, що постійно модифікуються й зумовлюють пошук нових шляхів лікування та профілактики захворювань.

Подолати суперечність, яка наразі загострюється в системі медичної освіти, а саме між стійкою тенденцією технологізації професії лікаря й вищою медичною освітою та необхідністю створення умов для самостійного розвитку й реалізації майбутнім лікарем тих потенційних задатків і можливостей, що мають гуманістичну природу, можна шляхом застосування в освітньому процесі медичних ВНЗ інтерактивних методів навчання.

Актуальність порушеної у статті проблеми зумовлена не лише посиленою соціальною необхідністю в сучасних компетентних лікарях з інноваційним мисленням і новим підходом до вирішення фахових завдань, а й потребою особистості в саморозвитку й самовдосконаленні професійної індивідуальності, що дедалі зростає.

Мета статті – розкрити сутність і значення інтерактивних методів у процесі професійної підготовки майбутніх лікарів.

Формування особистості сучасного лікаря забезпечує креативний підхід викладачів до професійної підготовки студентів-медиків, спрямованість на інноваційну педагогічну діяльність. На думку Н. Волкової, "інновації в освіті є суттєвим діяльним елементом розвитку освіти взагалі, реалізації конкретних завдань у навчально-виховному процесі. Виражаються в тенденціях накопичення й видозміни ініціатив і нововведень у освітньому просторі; спричиняють певні зміни у сфері освіти" [1, с. 459].

Сучасні дослідники вживають поняття “новація” в контексті трансформацій, які відбуваються в усіх сферах буття й визначаються як “реальний спосіб заперечення консервативних або віджилих елементів соціокультурного досвіду людства, оновлення або якісні зміни застарілих тенденцій, структур, положень і продуктів людської соціокультурної діяльності, які вичерпали резерви позитивного розвитку” [3, с. 210–214].

Інтерактивні методи стали предметом наукових розвідок Н. Бордовської, Л. Буркової, О. Варещької, А. Вербицького, Л. Даниленко, Д. Джонсона, П. Дроб’язка, О. Дусавицького, В. Живодьора, О. Козлової, М. Крюгера, В. Лівенцова, Е. Лозанова, А. Підласого, Л. Пироженко, Н. Погрібної, О. Пометун, Н. Федорової, А. Хуторського та ін.

Поняття “інтерактив” (англ. interact, inter – взаємний і act – діяти), “інтерактивний” – “здатний до взаємодії (діалогу)” з чим-небудь (наприклад, комп’ютером) або ким-небудь (людиною) [5].

Інтерактивні методи в процесі професійної підготовки майбутніх лікарів є особливою формою організації освітньої діяльності, мета якої – забезпечити комфортні педагогічні умови, що сприятимуть формуванню важливих професійних рис майбутніх лікарів (глибоке клінічне й творче мислення; усвідомленість професійних знань; прагнення до новизни, медичних інновацій; самомотивація свого розвитку як лікаря; здібність генерувати нові ідеї щодо лікування та профілактики хвороб; здатність до прогнозування перебігу хвороби пацієнта; усвідомлена потреба в самореалізації в лікарській діяльності; сформована система деонтологічних цінностей; високий рівень культури спілкування та професійного діалогу).

Нетрадиційні методи пробуджують у студентів інтерес до навчання й пізнання, оскільки за допомогою них можна досить ефективно вирішувати цілу низку завдань, що не завжди вдається під час традиційного навчання, а саме: давати цілісне уявлення про професійну діяльність і її фрагменти; навчати колективної розумової та практичної роботи, формувати уміння й навички соціальної взаємодії та спілкування тощо.

Варто зазначити, що методи навчання відображають закономірності та різноманітність видів діяльності й дій педагога та студента [4, с. 30].

Серед засобів, які доцільно використовувати в процесі професійної підготовки майбутніх лікарів з метою спонукання їх до активності, творчої самостійності, накопичення особистісного досвіду можна назвати діалогічні форми й методи (дискусії, аналіз клінічних ситуацій, інтерактивні лекції, мозковий штурм тощо); технологію формування клінічного (творчого) мислення, тренінгові технології.

Під час використання інтерактивних методів навчальний процес майбутніх лікарів має базуватися на засадах творчої взаємодії та педагогічної співпраці викладача та студентів, де всі учасники навчального процесу стають суб’єктами професійної підготовки. Організація інтерактивного навчання передбачає використання дидактичних і рольових ігор, моделювання професійних завдань, створення, пошук шляхів вирішення й аналіз

проблемних ситуацій, написання клінічних сценаріїв, використання клінічних випадків тощо.

Головним принципом такої інтеракції є постійна взаємодія студентів між собою, їхня співпраця, спілкування – викладач лише повинен організувати й координувати інтерактивну взаємодію (це роблять непомітно та невимушено, оскільки основну увагу приділяють творчій самореалізації майбутніх лікарів). Під час інтерактивної педагогічної взаємодії головний акцент роблять на тому, щоб: майбутні лікарі вміли знаходити необхідну й корисну інформацію; виявляли активність у пошуку шляхів вирішення порушеної проблеми й поставленого завдання; намагалися запропонувати власні шляхи вирішення проблеми, доводячи їх доцільність.

Ефективність педагогічної взаємодії залежить від правильного визначення цілей спільної діяльності, відповідності педагогічної тактики конкретного завдання цієї взаємодії, активності самих студентів-медиків. Особливістю педагогічної взаємодії в освітньому процесі майбутніх лікарів у медичному ВНЗ є необхідність вирішення завдань особистісного розвитку та виховання студентів в умовах реформування медичної галузі в Україні та модернізації системи вищої освіти в контексті євроінтеграції.

Оптимальний вибір методів навчання – традиційних і нестандартних (проблемні, інтерактивні лекції, бесіда, дискусії, прогнозування й аналіз педагогічних ситуацій, круглі столи, майстер-класи, конференції, рольові та ділові ігри, відео-метод, презентації, захист студентських проектів, мультимедіа тощо) – сприяє підвищенню оптимізації процесу навчання.

Завдання викладача: в умовах педагогічної взаємодії допомогти майбутньому лікарю у становленні його як суб'єкта навчально-професійної діяльності, сформувати в майбутнього лікаря готовність до творчого саморозвитку й безперервного професійного самовдосконалення.

Серед словесних методів першочергову роль відіграє лекція (лекція-діалог, проблемна лекція, лекція-дискусія, лекція-візуалізація тощо), спрямована на активну участь (пошукового характеру) майбутніх медиків під час отримання нової інформації. Лекція-діалог, наприклад, є найоптимальнішим варіантом лекції на початку вивчення дисциплін і гуманітарного циклу, і професійно орієнтованих дисциплін. Під час ознайомлення з новим навчальним матеріалом така лекція сприяє активізації діяльності студентів: спілкування на рівноправних діалогічних засадах активізує розумову діяльність майбутніх лікарів, впливає на підвищення ефективності колективної роботи в групах. А навчання в діалозі, як відомо, формує соціально-психологічну готовність до роботи в команді, особливо в ситуаціях пошуку ефективних способів вирішення проблем [7].

Застосовуючи інтерактивні лекції, викладач має змогу виявити рівень обізнаності майбутніх лікарів з дисциплінами, які вони вивчають, з'ясувати спрямованість інтересів, рівень зацікавленості та мотивації їх щодо нового навчального предмета, обговорити зі студентами значущість

нової теми та колективні пошуки обґрунтування необхідності цих знань для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Проблемні лекції спонукають студентів до прояву самостійності при аналізі поставленого завдання, до застосування знань з суміжних дисциплін; під час навчальної діяльності майбутні лікарі виконують певні пошукові дії, розвиваючи тим самим свої дослідні здібності, здатність до генерації свіжих ідей і оригінальності у вирішенні завдань, що активізує вміння самостійно знаходити шляхи вирішення проблеми, спонукає до пошуку істини за допомогою демонстрації та логіки пошукової діяльності й поетапного вирішення проблеми за допомогою поставлених перед ними проблемних запитань, формулювання відповідей на які активізує набуті раніше знання та клінічне мислення майбутніх лікарів.

Під час практичних і лабораторних занять відбувається розширення й поглиблення теоретичних знань, отриманих на лекціях в узагальненій формі, формування умінь і навичок з професійного спілкування, розвиток професійного клінічного мислення та культури мовлення майбутніх лікарів, збагачення активного професійного словника кожного студента-медика.

Ефективною формою проведення практичних занять є дискусія (від лат. *diskussion* – розглядання, дослідження), що тлумачиться як спосіб організації спільної діяльності, який сприяє виробленню загального рішення проблеми; метод навчання, що підвищує ефективність навчального процесу за рахунок включення студентів у колективний пошук істини [6, с. 193].

Також ефективним на лекціях і практичних заняттях є метод “мозкового штурму” – дієвий метод колективної пошукової діяльності майбутніх лікарів, який спонукає до активного клінічного мислення, розширює кругозір для пошуку найоптимальніших варіантів вирішення проблеми. Під час “мозкового штурму” для висловлювання власних поглядів на вирішення проблеми студентам відводять дуже мало часу; навчальну діяльність вибудовують за правилами “мозкового штурму”: формують завдання “атаки” в загальних умовах; кожний учасник повинен чітко й стисло озвучити своє бачення способів вирішення проблеми; спілкування в колективі на засадах демократії та рівноправного діалогу; забороняється критика. Під час таких занять роль особистості викладача полягає в забезпеченні колективної участі при обговоренні ідей, допомозі у формулюваннях висновків, підтримці студентів (за необхідності).

Застосування методу проектів підсилює в майбутніх лікарів соціальну значущість їхньої професії, підкреслює відчуття практичного значення медичної освіти, сприяє формуванню в студентів-медиків умінь і навичок застосування та вдосконалення професійних знань, а також їхньому творчому самовираженню й професійній самореалізації як представників найгуманнішої професії. У процесі професійної підготовки майбутніх лікарів доцільно використовувати такі види проектів: дослідницькі (написання наукових розвідок на визначені теми), інформаційні (збір і аналіз інформації про певний об’єкт), творчі (написання клінічних сценаріїв, створення

портфолію, презентації). Участь майбутніх лікарів у студентських проектах дає змогу наблизити їхнє навчання до професійної діяльності.

Під час проведення тренінгу відбувається оволодіння та засвоєння нових знань, умінь, навичок і якостей у межах найближчого розвитку учасників у результаті спільної діяльності. Як зауважує Д. Лі, тренінг найбільш корисний для його учасників, якщо програма структурована так, щоб максимально спростити процес навчання не на шкоду його ефективності [2]. З цією метою чітко визначають цілі й завдання тренінгу, розраховують матеріальні та часові ресурси, потрібні для його проведення; інформацію, що подають, чітко розподіляють.

У процесі тренінгів майбутні лікарі мають можливість усвідомити власну роль у рефлексивному середовищі, спроектувати самоорганізацію й подальший саморозвиток. Наприклад, тренінгові вправи зі спілкування допомагають учасникам уникнути багатьох помилок і знизити емоційний стрес, що виникає при труднощах у спілкуванні. Їх використовують для того, щоб "навчити студентів ефективної поведінки в різних ситуаціях спілкування та розвивати в них відповідні навички" [6, с. 7].

Виконуючи тренінгові вправи, майбутні лікарі оволодівають уміннями вислуховувати й розуміти один одного та висловлювати свою думку й побажання так, щоб зробити співрозмовника своїм партнером, що стає своєрідною підготовкою їх до спілкування з майбутніми пацієнтами.

Застосування методу бесіди активізує розумову діяльність майбутніх лікарів, оскільки, ґрунтуючись на основі запитань-відповідей викладача та студентів, бесіда передбачає включення майбутніх лікарів у професійну діяльність, спрямовує їхню активність на застосування та відтворення здобутих професійних знань. Результат бесіди безпосередньо залежить від діалогічної майстерності викладача, його культури спілкування.

Застосування методу аналізу клінічних ситуацій сприяє підвищенню пізнавального інтересу майбутніх лікарів до навчальних дисциплін, розвиває творчі здібності студентів. Сутність такого методу полягає в розробці моделі певної ситуації з майбутньої професійної діяльності й лікарняної практики, вирішення якої вимагає професійних знань і практичних навичок. Викладач-ведучий при цьому є не пасивним споглядачем, а посередником у процесі творчої співпраці й духовної взаємодії студентів-медиків, генерує запитання, фіксує відповіді студентів, підтримує дискусію.

У процесі використання методу аналізу ситуацій майбутні лікарі не лише здобувають нові знання, а й набувають нових умінь, збагачуються досвідом злагодженого колегіального співробітництва в професійній групі, удосконалюють систему професійних і духовних цінностей, формують особливий лікарський світогляд, розвивають творчі здібності. Для майбутніх лікарів створюють можливість застосувати теоретичні знання для вирішення практичних професійно орієнтованих завдань.

У процесі розігрування рольових ситуацій майбутні лікарі мають змогу побачити своїх одногрупників не лише в міжособистісних стосун-

ках, а й у процесі виконання певної професійної ролі, у якій у майбутньому буде реалізовуватися студент як лікар-професіонал. Використання цього методу в процесі професійної підготовки майбутніх лікарів дає можливість спрогнозувати, як саме в умовах професійної діяльності вони намагатимуться знайти оптимальне вирішення ситуації; викладач завжди має можливість з'ясувати, які проблеми виникають у майбутніх лікарів під час професійно орієнтованої взаємодії.

Ефективним є застосування методу "на основі клінічних випадків", який означає використання клінічних випадків у навчальному процесі й передбачає наявність так званого "банку" нетипових клінічних випадків щодо різного перебігу однієї й тієї самої хвороби, різних аспектів її вивчення й дослідження. До "банку" клінічних випадків майбутні лікарі включають наукові статті медичного спрямування про методи лікування та клінічний стан, витяги з історії хвороб пацієнтів, результати діагностичних обстежень (лабораторних, рентгенологічних, ультразвукових), відеозаписи обстежень пацієнта тощо. Використання методу на основі клінічних випадків допомагає студентам розширити свій лікарський кругозір, збагатити знання інформацією про специфічні чи нестандартні клінічні ситуації, зумовлені особливостями пацієнта (віковими, генетичними, психологічними тощо).

Ефективним є й застосування методу клінічних сценаріїв, що полягає в написанні типових клінічних сценаріїв самими студентами-медиками на основі роботи з медичною навчальною літературою, науковими джерелами й прикладами з практики, пошуку додаткової інформації (статті з медичних журналів, Інтернет, ЗМІ, державні нормативні документи, статистичні звіти управління охорони здоров'я окремих областей, районів тощо). Застосування методу клінічних сценаріїв забезпечує розвиток клінічного мислення в контексті активної творчо-самостійної пізнавальної діяльності майбутніх лікарів, формування навичок описування стану пацієнта, симптомів хвороби, встановлення діагнозу, призначення й обґрунтування лікування, з'ясування рівня ризику тощо. До змісту таких сценаріїв також належать, крім суто клінічних питань, і деонтологічні проблеми, юридичні й культурологічні теми, питання охорони здоров'я та здорового способу життя.

Отже, організація інтерактивного навчання в процесі професійної підготовки майбутніх лікарів потребує моделювання професійних завдань, створення, вирішення й аналізу проблемних ситуацій, написання клінічних сценаріїв, використання клінічних випадків тощо.

Список використаної літератури

1. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – 2-ге вид., перероб., доп. – Київ : Академвидав, 2007. – 616 с.
2. Ли Д. Практика групового тренінга / Д. Ли. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 224 с.
3. Новейший философский словарь / авт. кол. под общ. ред. А. П. Ярошенко. – Ростов на Дону : Феникс, 2005. – 672 с.
4. Орлов В. И. Метод и педагогическая технология / В. И. Орлов // Педагогіка. – 2010. – № 8. – С. 30–37.

5. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пирожено. – Київ, 2002. – 176 с.

6. Современный словарь по педагогике / авт.-сост. Е. С. Рапацевич. – Минск : Современное слово, 2001. – 928 с.

7. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / под ред. Н. В. Боровской. – 2-е изд., стер. – Москва : КНОРУС, 2011. – 432 с.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2016.

Слухенская Р. В. Интерактивные методы обучения в процессе профессиональной подготовки будущих врачей

В статье раскрыта сущность понятий "интерактивное обучение", "интерактивные методы", освещены научные взгляды на проблему инноваций в медицинском образовании, теоретически обосновано значение интерактивных методов в процессе профессиональной подготовки будущих врачей, приведены примеры применения интерактивных методов в образовательном процессе медицинских вузов, даны краткие рекомендации к организации нестандартных учебных занятий.

Ключевые слова: анализ проблемных ситуаций, интерактивное обучение, интерактивные методы, клинический сценарий, клиническое мышление, будущий врач, новация, педагогическое взаимодействие, профессиональное образование, формирование.

Sluhanskaya R. Interactive Teaching Methods in the Process of Professional Training of Future Doctors

The article undertakes the attempt to reveal the essence of the concepts of "interactive learning", "interactive methods", lit scientific views on the problem of innovation in medical education, theoretically, the value of interactive methods in the process of professional training of future physicians, examples of application of interactive methods in the educational process of medical universities, provides brief recommendations for the organization of non-standard training sessions.

The formation of the personality of the modern doctor provides a creative approach of teachers to the training of medical students, focusing on innovative pedagogical activity.

During the use of interactive methods in the educational process of future doctors should be based on the creative principles of interaction and pedagogical cooperation of the teacher and students where all participants of educational process are the subjects of the training. Organization of interactive learning involves the use of didactic and role-playing games, simulation of professional tasks of creating, finding solutions and analyzing problems, writing clinical scenarios, the use of clinical cases and the like.

The main principle of such interaction is a continuous interaction between students, their cooperation, communication, teacher in this situation, the only organized and coordinated interaction (this is done quietly and naturally, since it focuses on creative self-realization of future doctors). The interactive nature of the pedagogical interaction, the main emphasis is directed to: future doctors were able to find the necessary and useful information; has been active in finding ways to solve the problem and the task; trying to offer our own solutions to problems, proving its feasibility.

The task of the teacher in terms of pedagogical interaction to help the future doctor in his formation as a subject of educational-professional activity, to form the future of physician readiness for creative self-development and continuous professional self-improvement.

Organization of interactive learning in the process of professional training of future physicians requires the simulation of professional tasks of creating, solving and analyzing problems, writing clinical scenarios, the use of clinical cases and the like.

Key words: analysis of problem situations, interactive learning, interactive methods, clinical scenario, clinical thinking, future doctor, innovative pedagogical cooperation, professional education, formation.